

Mozart ve Salzburg

EMRE ARACI

Gezgin yazarımız okurlarını bu ay müzik tarihinin en büyük dehalarından Wolfgang Amadeus Mozart'ın doğum yeri olan Avusturya'nın Salzburg şehrine götürüyor. Soğuk bir kış gününde, ikide bir önüne çıkan Mozart temalı hediyelik eşyaları savuşturduğu gezisinin her durağında bestecinin doğup büyüdüğü şehrin gizemine ortak ediyor yazarımız bizleri de.

Dışarıda hafiften kar serpiştiriyor. Soğuk bir kış akşamı. Kömür mangalları üzerindeki kestanelerin çıtırtısı, ayağımızın altında kırılan buzların sesine karışıyor. Şehir âdeta terk edilmiş gibi. Az önce çıktığımız katedralin önündeki meydana dizili faytonlardan bir tanesine biniyoruz. İçeride yakılan tütsünün kokusu üzerimize sinmiş durumda. Bu koku, Mozart'ın K.427 Do minör **Grosse Messe**'sinin açılışındaki *Kyrie*'yi duyurmaya başlatıyor, ruhumun derinliklerinde bir anda. Aynen hafif bir sis bulutundan yavaş yavaş doğan sabah güneşinin belli belirsiz ilk huzmeleri havasında, faytona bi-

ner binmez kucağımıza serilen battaniye gibi, bu müzik de o soğuk kış akşamında ruhumuzun şöminesini yakıyor. Atallarının sesleri Barok hatlı dar sokaklardaki sarayların cephelelerinden aksederken, içimden bir ses, sonunda E. M. Forster'ın **Celestial Omnibus (Cennet Dolmuşu)** adlı eserinde tasvir ettiği o semavi yolculuğa nihayet çıkmış olabileceğimi bana müjdeliyor.

O gece karanlığında şehri çevreleyen keskin zirveli dağların silüetinde ay ışığının renklerinden oluşan gökkuşağına ulaş-

çağımız anı beklemeye başlıyorum, tıpkı buralara bir zamanlar hükmeden Bavyera krallığının istikbaldeki yalnız kralı II. Ludwig'in benzer yolculuklarını hatırlayarak. İşte Salzburg'da bir kış gecesi, Mozart'ın vaftiz olduğu, pek çok önemli dini eserinin ilk defa seslendirildiği başpiskoposluk katedralinden çıktuktan sonra, böyle bir maneviyat âleminde, gözümün önünde canlanıyor büyük besteci.

Rudyard Kipling meşhur *If* şiirinde insan yaşantısında hayal kurmanın öneminin altını çizdikten sonra, hayallerimizin hiçbir zaman, efendimiz gibi bizlere hükmetmemesi gerektiğini de belirtir. Ancak belki buna şunu da eklemek gerekir ki, bizler hayallerimizin esiri olmamalıysak da, onların efendisi olmayı çok iyi bilmeliyiz. İşte bu bakış açısı, insana zamanla kaybetmiş olduğunu zannettiği pek çok his ve ruhların esasında çok da uzaklarda olmadığını, bariz bir şekilde işitilme de, tabiiatta tek bir sesin bünyesinde barındırdığı armonik katmanlar gibi benliğimizde zaten mevcut olduğunu bizlere gösteriyor.

O zaman, Salzburg'da karşınıza o korkunç Mozart hediyelikleri, çikolataları ve bestecinin peruklu, kırmızı ceketli kılığına büründürülmüş bilumum gıda malzemesi, grotesk heykel ve kuklaları çıksa da; mum ışıklarını gördüğünüz diğer faytonlardan heveslenerek arabacınızdan fenerin mumlarını yakmasını istediğinizde, o, bir düğmeyle pilli ampulleri yakarak içinizde alevlendirmeyi başardığımız bütün romantizminizi öldürecek ani bir davranışta bulunsa da; Salzburg'un trolleybüsleri beklenmedik bir anda atlarımızı sollamaya kalksa da; semavi faytonun dizginleri gerçekten sizin elinizde olduğu sürece o rüyanızdan hiç uyanmıyor ve *Grosse Messe*'nin o insan ruhunu derinden sarsan tınıları eşliğinde aheste bir şekilde yolculuğunuza ve nurlu yolunuza devam ediyorsunuz.

Prag, Edinburgh, Oxford, Cambridge veya Bruges gibi küçük, ama zarafet ve asaletlerinde zamana meydan okumayı bilen, ilk görüldüklerinde yıldırım aşkı duyarcasına insanda garip bir tutku ve bağımlılık uyandıran çok özel şehirler listeme, Viyana treninden inip şehir merkezine geldiğimde, Salzburg'u da almakta hiç tereddüt yaşamadım. Hele karlı bir kış akşamüzeri, İstanbul'un fetih yılında açılan Mühl Kilisesi'nin derinden gelen çan sesinin büyüyle, Mirabell Sarayı'nın bahçesindeki o heykelleri, tıpkı kartopu savaşına tutuşmuşlar gibi gördükten sonra, dünyaya o mucize besteciye hediye eden bu şehre tutulmamak nasıl mümkün olabilirdi? Bir şehir bu kadar mı, güzelliğinde o bestecinin müziğine yakışır derecede rafine bir estetikte, âdeta cennette eşleştirilmiş bir anavatan olabilirdi? Gerçi Mozart sanatsal anlamda kısıtlandığını hissettiği bu ortamdan kaçmakta gecikmedi, ama bahçesinde yetiştiği nadide bir çiçek gibi o da bu rüya şehrinin efsunlu bir ürünüydü.

Salzburg'da semavi faytonunuzun dizginlerini hiç elinizden bırakmamanızı tavsiye ederim; zira büyük bestecinin izinde bilinçli bilinçsiz pek çok insanı aşarak, üzerinize her köşe başından savrulan Mozart çikolatalarını elinizin tersiyle iterek, ya da turistik *Eine Kleine Nachtmusik* konserlerinden uzak durarak, onun kutsal maneviyatına ulaşmanın yollarını aramalısınız. O yüzden, belki de ilk olarak Hohensalzburg Kalesi'ne çıkıp, şehrin panoramasına karşı, Alplerin yüceliğinde tabiatın kudretini hissedip, güneş battığı sırada alevlerinin kırmızı bulutları yaladığı bu manzaraya Mozart'ın da baktığını hayal ederek, onun da yüzünü okşamış olan ve üzerinden geçtiği o uluyan ormanların taptaze kokusunu taşıyan rüzgârı bütün keskinliğine rağmen teninizde öncelikle hissedebilir-

siniz. Bu nefes kesen manzara ve tabiat güzelliğiyle, içinizde duyacağımız meditatif ruh hali, zaten sizi büyük besteciyle yapacağımız o ilk komünüona yeterli derecede hazırlayacaktır.

Mozart'ın adının kaynağı İstanbul başpiskoposu

Artık Mozart'ın 27 Ocak 1756 tarihinde doğduğu, "Hagenauer Evi" olarak da bilinen Getreidegasse, 9 numarada bulunan, dışı sapsarı boyalı ve cephesinde kocaman harflerle "Mozarts Geburtshaus" yazılı apartmana, ruhunuz yıkanmış halde girebilirsiniz. Aile, 1747'den 1773'e kadar 26 yıl boyunca bu apartmanın üçüncü katında mütevazı bir dairede oturmuş. Bina o yıllarda Mozart ailesinin dostu olan, oyuncak tüccarı Johann Lorenz Hagenauer'e aitmiş. Uluslararası Mozarteum Vakfı bu binada bulunan ilk müzeyi 15 Haziran 1880 tarihinde açmış. Müze en son olarak, 1994 yılında büyük bir restorasyondan geçmiş. Kronolojik ve aile fertlerini tek tek tanıtan bir akışa

Wolfgang Amadeus Mozart

Leopold Mozart

Mozart ailesi

göre tanzim edilen binanın üç katında değişik sergiler yer alıyor. Ancak gezi, ailenin oturduğu üçüncü kattaki apartman dairesinde başlıyor ve sizi bu küçük yuvaya dâhinin babası Leopold Mozart son derece ciddi bir çehreyle, Pietro Antonio Lorenzoni'nin fırçasından çıktığı tahmin edilen portresindeki, elinin altında tuttuğu kitabıyla ilim ve felsefe yolunu gösteren, bilinçli ve ailesine sahip bir birey olarak karşılıyor. O ciddi bakışlar, "Tanrının Salzburg'a bağışladığı mucize" olarak

tanımladığı ve "Amadeus" yani "Tanrı seven" adını verdiği oğlunu başarılı bir müzik pedagogu bilgisiyyle yetiştiren böyle-sine disiplinli bir babanın, kendisine sunulan bu nimetin nasıl da bilincinde olduğunu bizlere ilk anda göstermeye yetiyor. Bu arada, Mozart'ın vaftiz edildiği şekliyle "Joannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus" olan adının İstanbul şehriyle enteresan bir bağlantısı olduğunu bilir miydiniz? Doğduğu 27 Ocak'ın, Ortodoks takviminde Aziz Joannes Chrysostomus'un günü olarak kabul edilmesi sebebiyle, Leopold oğluna, Hıristiyanlık tarihinde çok önemli bir yere sahip bulunan bu İstanbul başpiskoposunun adını vermeyi uygun görmüş.

Duruşundan ve ifadesinden, neşeli ve huzurlu çehresinin oğluna da geçtiği derhal anlaşılan anne Anna Maria Walburga Mozart sizi dairede karşılayan ikinci kişi. Artık Mozart'ların evindesiniz. Bütün duvarların beyaza boyalı olduğu, alçak tavanlı, ancak şehrin tarihi meydanına hâkim bir apartman katındasınız. Pencereden meydana doğru aşağı bakarken, eski gravürlerde görmüş olduğunuz Salzburg manzarasının o günden bugüne pek de değişmemiş olduğunu fark ediyorsunuz. Derken 7 yaşındaki Mozart'ı, 11 yaşındaki ablası Nannerl ile birlikte görür gibi oluyorsunuz; Leopold ve Anna Maria'nın yedi çocuğundan hayatta kalmayı başarabilen bu ikisi, hizmetinde bulunduğu Salzburg başpiskoposundan izin alan babalarıyla birlikte işte yine bir Avrupa sarayına, dâhiyane hünerlerini göstermek için yola çıkmak üzereler. Nitekim duvarda 1762 yılında Viyana'da İmparatoriçe Maria Theresia'nın huzurunda çalan küçük Mozart'ın saray üniformasıyla klavye başındaki portresi, işte böyle bir otantik ortamda yine hayalinizin dizginlerini elinize tutuşturuyor. Mozart'ın bu ziyarette Maria Theresia'nın kızı, kendisinden sadece bir kaç ay büyük olan, istikbalin Fransa Kraliçesi Marie Antoinette ile olan karşılaşmasını hatırlıyorsunuz. Cilalı parkede kayıp düştüğü için Mozart'ın yerden kalkmasına yardım eden Marie Antoinette'in talihi gözünüzün önüne geliyor bir an. İrkiliyorsunuz. Ama aklınız bu sevimli efsaneye gidiyor yine de; sözüm ona 6 yaşındaki Mozart, bu olayın ardından Marie Antoinette'e bir gün kendisiyle evleneceğini söylemiş. Kendi kendinize gülümsüyorsunuz.

Mozart'ın o çocuksu neşesi bu evin her yerinde hissediliyor esasında. Bilhassa o karşınıza çıkan sevimli çocukluk kemânında, kopyaları sergilenen ve seyahatleri sırasında yazdığı mektuplarındaki şakacı dilinde. Örneğin 17 Şubat 1771 tarihinde, karnaval zamanı Venedik'ten Johannes Hagenauer'e yazdığı bir mektubunda, Mozart, ziyaretine gittiği ve Hagenauer'in ahababı olduğu anlaşılan Herr Wider'in altı kızının nasıl da mektubu yazdığı Salzburg'lu dostuna âşık olduklarını anlatırken, her birini birer inciye benzettiği bu kızlar için şöyle diyor: "Bilhassa en muhteşem inci ve diğer inciler sana büyük bir şekilde hayranlar. Sana şunu söyleyebilirim ki hepsi sana âşıklar ve bir Türk gibi hepsiyle evlenmeni ve altısını da mutlu etmeni bekliyorlar". Milano'dan yazdığı 26 Ekim 1771 tarihli bir başka mektubunda ise "Piyangoyu 35, 59, 60, 61, 62 numaralar kazandı. Eğer bizde bu numaralar olsaydı kazancaktık, ama biletimiz olmadığı için ne kazandık, ne de kaybettik" der. Yani o da herkes gibi etrafındaki dünyevi olaylarla ilgilenen bir insandır sonuçta. Piyango sayıları 50'de durmasa belki insan 240 sene sonra Mozart'ın şansını denemek isteyebilirdi, diye düşünüyorum kendi kendime.

Biz böylesine heyecan verici bir müze evi geziyor olma şansını yakalamakla fazlasıyla yetinerek bir odadan diğerine geçerken, gözüm Mozart'ın saçından bir tutama ilişiyor. Hayat nasıl da fani, ama yaratıcılık nasıl da ölümsüz. Geriye bir

Lange'nin tamamlayamadığı Mozart portresi.

tutam saç kalmış. Hüzünlü bir hatıra; bir kenarda *Sihirli Flüt*'ü bestelediği klavikordu, karşı tarafta giydiği ceketinden birkaç düğme, bir diğer köşede çok sevdiği karısı Constanze'nin ablası Aloysia'nın kocası Joseph Lange'nin 1789 yılında yaptığı, yarım kalan ve besteciye en çok benzediği söylenen, ama ifadesinde hüznün sezilen o meşhur Mozart portresi. İşte hazin bir sona uğrayan, mezarı dahi olmayan o muhteşem Mozart'tan geriye kalanlar sadece bunlar; ya insanlığa armağan ettiği, hayatımızı zenginleştiren, içinde bulunduğumuz asrın kültür çoraklığında, çölde karşımıza çıkan vaha gibi suyunu kana kana içtiğimiz o eşsiz besteler, o ölümsüz eserler...

Nihayet, bestecinin doğduğu, dairenin arkasındaki boşluktan çatılara bakan o küçük odaya geliyorsunuz. Âdeta hıçkırarak ağlayan bir bebeğin sesini duyuyor gibi oluyorsunuz içeri adım attığınızda. Gözünüzü kapatın. Burada da reproduksiyon mektuplar, görseller var, ama siz gözünüzü kapatın. Çünkü böyle bir odada gözünüz duvardakilere değil, o duvarlardan size çarpan tarih selinin içinde ruhunuzda akis bulan hissiyata yoğunlaşmalı. İşte o anda fiziksel anlamda gözünüzü kapatırken, bu defa ruhunuzun gözünü açmalısınız, Mozart'la bütünleşmeli, o mucize çocuğun bu dünyaya gelmiş olmasına şükretmelisiniz. Az sonra, başta duyduğunuz o hıçkırıkları, esasta o bebeğe ait olmayıp, yaşadığınız bu tecrübe karşısında ruhunuzun gözyaşı dökmeye başladığından ötürü boğazınıza düğümlendiğini fark edeceksiniz. Zira bir daha onun müziğini işittiğinizde farklı bir tad alacaksınız; olgunlaşmış bir insan olarak çıkacaksınız o kapıdan, şifalı bir kaplıcada şifa bulmuş gibi, sizi yolunuzdan şaşırtmak isteyenlere hislerinizin bataryalarını şarj etmiş olmanın güvencesiyle, güzellik yaratan insanların akıbetleri ne olursa olsun, yüce bir yolda yürümüş olduklarına bir kez daha tanık olmuş olmanın huzuruyla, başkalarının adımlarını takip ederek değil, kendi ayak izlerinizi geride bırakarak çıkacaksınız o odadan. Ve muhteşem Salzburg bütün estetiğiyle sizi kucaklayacak, aynen 250 küsur sene önce Mozart'ı kucakladığı gibi.

Bu hislerle Salzach Irmağını geçeceksiniz. Irmağın kenarında, kristal avizelerinin parıltısı suya düşen ve 1988 yılından beri Viyana'daki meşhur Hotel Sacher'in Salzburg şubesi olarak hizmet veren, bir zamanların heybetli Österreichischer Hof Otelinden gelip geçen sanatçıları düşüneceksiniz. Otelin, koyu kırmızı rengin hâkim olduğu kadife döşemeli café'sinde aynen Viyana'dakininde de olduğu gibi Furtwängler'den Karajan'a, Bernstein'dan Menuhin'e kadar imzalı fotoğrafları göreceksiniz, buraya Mozart'ın operalarının da oynandığı Salzburg'un tarihi operası Landestheater'de seyredeceğiniz ve

Music From EMI

GLAZUNOV: Symphonies Nos. 4 & 7
JOSE SEREBRIER
256462362

GLAZUNOV: Symphony No. 5 / THE SEASONS
JOSE SEREBRIER
256464842

GLAZUNOV: Symphony No. 8 / RAYMONDS
JOSE SEREBRIER
256467842

gayet banal derecede modern bir ofis ortamında kurgulanan Donizetti'nin *Aşk İksiri* prodüksiyonunun ardından, sahne yerine tavanlara bakıp, yine de o ilahi müzikten üzerinize dökülen aşk iksirinin sarhoşluğuyla, içinizi ısıtmak için gelecek ve sizden çok uzaklarda *Brideshead*'den çıkma arkadaşımıza gecenin bir saatinde otelin antetli kağıdına "SMS" yerine yazılı kağıda düşülen bir iki satırın ölümsüzlüğünü yad etmek için iksirin etkisi geçmeden derin duygularımızı kelimelerle yoğuracağımız bir mektup kaleme alacaksınız. Ve o mektubu kaleme alırken de, daha o sabah doğduğu evde tekrar okuduğunuz Mozart'ın "*Her şeyin iyisine, gerçeğine ve güzeline sahip olmak istiyorum*" sözlerini bir daha hatırlayacak ve esasında bu arzusuyla gerçekte onun bizlere her şeyin iyisini, gerçeğini ve güzeli verdiğini fark edeceksiniz.

Mozart'ın *Idomeneo*'yu yazdığı ev

Salzburg'dan ayrılmadan önce görmemiz gereken bir diğer adres ise "Mozart Wohnhaus". Burası, Mozart ailesinin 1773 yılında taşındığı ve "Tanzmeisterhaus" (Dans hocasının evi) olarak da bilinen sekiz odalı, balo salonlu çok daha geniş ve ferah bir apartman dairesi. Zira Leopold Mozart her zaman bir mutfak, bir yatak odası, bir salon ve bir çalışma odası bulunan Getreidegasse'deki dairenin küçüklüğünden yakınmış durmuş; hatta eşine 20 Şubat 1771 tarihinde Venedik'ten yazdığı bir mektubunda "*(Askerler gibi) Koyun koyuna uyuma ya daha fazla devam edemeyiz; Wolfgang artık 7 yaşında değil*" demiş. Dolayısıyla 25 Kasım 1773 tarihinden sonra taşındıkları Tanzmeisterhaus, ailenin yaşam koşullarını son derece olumlu bir hale sokmuş. Mozart bu evde *Il re pastore*, *La finta giardiniera* ve *Idomeneo* gibi erken operalarını bestelemiş. Salzburg'dan ayrıldığı yıl olan 1781'e kadar da sekiz yıl burada oturmaya devam etmiş. Eşinin 1778 yılında Paris'te vefatının ardından ve Nannerl'in de 1784 yılında evlenerek evden ayrılmasından sonra Leopold bu büyük dairede 1785 yılında doğan torunu Leopold Alois Pantaleon ile yaşamaya devam etmiş. Leopold 1787 yılında vefat edince de daire artık Mozart ailesi-

nin elinden tamamen çıkmış.

Ne yazık ki, II. Dünya Savaşı sırasında, 16 Ekim 1944 tarihinde düşen bir bomba evin üçte ikisini yerle bir etmiş. Daha sonra bir sigorta şirketine satılan Tanzmeisterhaus'un enkaz kısmına modern bir ofis binası inşa edilmiş; ancak 1955 yılında evin ayakta kalan kısmını satın alarak müzeye çeviren Uluslararası Mozarteum Vakfı 1989 yılında da bu modern binayı alıp yıktırarak, yapıyı eski haline uygun olarak yeniden inşa ettirip 26 Ocak 1996 tarihinde halka açmış. İnsan, ekonomik hırsın doruğa çıktığı günümüz ortamında, eski bir binanın bu şekilde tekrar hayata kazandırılmış olmasına tanık olunca nasıl da derin bir huzur duyuyor. Benim de listemde bir hayli bina var; keşke imkân olup da yeniden insanlığa kazandırılabilir diye düşündüğüm. Örneğin, İstanbul'un 1870 yılında yok olan İtalyan operası, Naum Tiyatrosu veya Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu gibi.

Salzburg'dan ve Mozart'ın huzurundan artık ayrılma vakti gelmişti. Geldiğimiz gibi Viyana trenine geri bindik. Ama zaman zaman internetten hâlâ kuşbakışı Salzburg sokaklarını gezmeye devam ediyorum. O zaman bütün o cepheler gözümün önüne geldikçe, şehir, hayalimde tekrar canlanıyor; Avrupa'nın en eski café'si olduğu söylenen Tomaselli'de içtiğim kahveyi, Hotel Sacher'in café'sinde yazdığım iksirli mektubu, kaleden Alplere karşı seyrettiğim günbatımını, Mozart'ın evlerini ve doğduğu odada duyduğum hissiyatı hatırlıyorum; binlerce kilometre uzakta, semavi faytonumun dizginlerini sımsıkı elimde tutmaya devam ederek... **A**